

Podpora biodiverzity mestských vodných tokov prostredníctvom jednoduchých opatrení dostupných pre všetkých obyvateľov

1. Ochrana a obnova prirodzeného charakteru toku

Toto opatrenie je najdôležitejšie, ale nepatrí medzi jednoduché. Prirodzeným charakterom toku sa myslí vodný tok s nespevnenými brehmi, ktorý vytvára meandre (zákruty), ostrovčeky, plytčiny aj hlbčiny a nemá prehradenia celého toku. Takýto tok nielenže napomáha zadržiavaniu vody v krajine a jej vsakovaniu do podzemia, ale je vhodný aj pre život vodných bezstavovcov, rýb, vodných vtákov aj cicavcov. Voda v prirodzenom toku má vyššiu samočistiacu schopnosť. Zabetónovaním dna a brehov sa z potokov a riek stávajú mŕtve stoky a kanály, ktorými odvodňujeme krajinu. V suchých obdobiach sa nevedia živočíchy zavŕtať do dna, a tak je obnova života veľmi zložitá. Nakoľko sa v minulosti nerešpektovala potreba ponechania záplavových území, nie je všade v mestách možné ponechať toky prirodzené. Riešení je však vždy viac a zabetónovať dno, brehy a postaviť múry patrí medzi tie najhoršie alternatívy. Odporúča sa skôr viac stupňové vyvýšené trávnaté brehy. Obyvatelia môžu stav tokov vo svojom okolí ovplyvniť vyvíjaním tlaku na samosprávu, aby zrealizovala revitalizáciu vodného toku. Realizáciu týchto opatrení je možná zabezpečiť cez projekt s dostatočným finančným krytím, čo nepatrí medzi soft opatrenia.

2. Starostlivosť o čistotu vody

Pre život vo vode aj vôkol nej je kľúčová čistota. Jednoduchým opatrením je preto predchádzať znečisteniu vodných tokov. Dôležité je nedávať do vody žiadny, ani biologický odpad (napr. pokosenú trávu zo záhradky), nevypúšťať fekálie, nepoužívať priemyselné hnojivá a pesticídy, ktoré sa vyplavovaním pôdy dostávajú až do tokov a ohrozujú drobné vodné organizmy (dôležitý zdroj potravy ďalších druhov) a pravidelne čistiť vodné toky od odpadkov. Pre ochranu života vo vode je dôležité aj sledovanie zmien kvality vody (napríklad zmenu sfarbenia, nadmerné penenie, viditeľný úhyn živočíchov). V prípade viditeľného zhoršenia kvality vody odporúčame nahlásiť tieto zmeny na Slovenskú inšpekciu životného prostredia, alebo ich oznámiť cez tiesňové linky 112, 150, 158. Vhodné je robiť aj osvetu medzi ľuďmi o ohrozeniach čistoty vôd (napríklad v záhradkárskych osadách, u obyvateľov rodinných domov, na sídliskách, poľnohospodárskych družstvách).

3. Ochrana brehových porastov

Stretávame sa s názorom, že najlepšie predídeme kumulovaniu odpadu vo vode tak, že vyrúbeme stromy a kríky rastúce na brehu vodných tokov, ktoré odpad zachytávajú. Je to veľmi nesprávny názor, ktorý ubližuje životu v našich potokoch a riekach. Brehová vegetácia je dôležitou neoddeliteľnou súčasťou každého toku. Ochraňuje brehy pred odnosom pôdy, spomaľuje odtok vody z krajiny, je nevyhnutným predpokladom pre fungovanie procesu samočistenia vody, vytvára pestrý priestor pre živočíchy pod vodou aj okolo nej. Samotná vegetácia predstavuje druhovú rozmanitosť, ktorá prináša človeku mnoho úžitkov. Pre ľudí žijúcich v meste brehovú vegetáciu vytvára pozitívny vplyv na mikroklimu (v horúčavách ochladzuje a tieni), zabezpečuje zadržiavanie vody v krajine, je priestorom pre mestskú rekreáciu a v neposlednom rade je to zdroj liečivých a jedlých rastlín a plodov. Jednoduchým opatrením na zabezpečenie týchto úžitkov pre obyvateľov je ochrana existujúcich brehových porastov. Ďalej je to rešpektovanie vegetácie, ktorá prirodzene vyrastá na brehoch potokov a ktorá sa niekedy nesprávne nazýva „náletová“. Tu je potrebné sledovať, či nejde o invázne druhy rastlín. Stromy a kry je možné aj vysádzať. Vysádzame pôvodné druhy prirodzeného vzrastu (nie zmenšené kultivary), napríklad jelšu lepkavú, vrby, čremchu obyčajnú, bazu čiernu, kalinu obyčajnú, bršlen európsky. Vždy je potrebné vopred výsadbu konzultovať so správcom toku a vlastníkom pozemku a získať od nich súhlasy.

Ak sa na brehoch vyskytujú invázne druhy rastlín, čo najskôr začneme s ich pravidelným odstraňovaním. Schopnosť rozmnožiť sa je u týchto druhov veľmi vysoká. Spôsoby odstraňovania invázných druhov rastlín a ich opis je uvedený v prílohe č. 2 k vyhláške č. 450/2019 Z. z. ktorou sa ustanovujú podmienky a spôsoby odstraňovania invázných nepôvodných druhov (ďalej vyhláška). Spôsoby nakladania s biomasou z invázných nepôvodných druhov rastlín sú uvedené v prílohe č. 3 k vyhláške. Kvôli blízkosti zraniteľného vodného prostredia uprednostňujeme mechanické odstraňovanie invázných rastlín, aj keď je zdĺhavejšie a náročnejšie.

4. Podpora hniezdenia vtákov

Vtáky hniezdiace v dutinách stromov nachádzajú v mestách zvyčajne málo hniezdných možností. Tento nedostatok môžeme odstrániť osadením vhodných vtáčích búdok. Pri potokoch a riekach žijúce vodnare potočné a trasochvosty horské radi obsadzujú malé polobúdky s rozmermi dna 12x13 cm a výškou steny do 15 cm, kde vletový otvor zaberá 1/2 čelnej steny. Odporúčame ich umiestniť na okolité stromy alebo pod mosty. Využiť ich môžu aj mucháre sivé či žltochvost domový. Búdok môže byť aj viac vedľa seba. Búdku zhotovujeme z drevenej neohobľovanej dosky hrubej aspoň 2,5 cm. Ak bude búdka na strome, urobíme do dna vrtákom 2 malé otvory na odtok dažďovej vody a na striešku dáme krytinu (napr. linoleum, plech). Natrieme ju vodou riediteľným náterom. Búdku môžeme uchytiť rôznymi spôsobmi. Pod most ju uchyťujeme lepidlom mamut, na stromy vešiame na konár poplastovaným drôtom. Uchytenie kontrolujeme každý rok a drôt predlžujeme tak, aby nebránil rastu stromu a drôt nespôsobil jeho škrtenie. Pre kačice divé sú vhodným miestom na hniezdenie riečne ostrovčeky, prípadne tiché vegetačné zákutia. Rybáriky riečne si vyhrabávajú hniezdnú dutinu kolmo do brehu, často pod koreňmi stromov. Na mieste, kde nie je možné ponechať prirodzený charakter toku je možné do betónovej steny umiestniť betónovú tvárnicu s rúrkovitou dutinou, ktorú rybáriky obsadzujú. Ostatné vtáčie druhy žijúce pri vodných tokoch (drozdy, oriešky, červienky, pinky, ...) si stavajú hniezda v krovinách a na stromoch, preto ochranou brehovej vegetácie zabezpečíme ich výskyt.

5. Zimné prikrmovanie

Vodné toky ktoré nezamrzajú, sú čisté a žijú v nich vodné bezstavovce, poskytujú potravu mnohým živočíchom aj v zime. Významným zdrojom obživy pre vtáky v zime sú bobuľovité kríky a stromy v okolí toku (bršlen, čremcha, jarabina, baza). Vtákom môžeme spestriť túto obživu zimným prikrmovaním. Prikrmuje sa najmä vtáctvo, ale krmidlá rady navštevujú aj iné živočíchy: veвериčky, srnky. Dbáme o to, aby bolo krmidlo čisté (pred a po každej zime ho vydezinfikujeme prípravkom s chlóróm), umiestnené aspoň vo výške 1,5m bez prístupu z okolitých pevných vetiev stromu (aby bolo bezpečné pred predátormi ako sú mačky, kuny a pod.). Do krmidla patrí len suchá, nekorenená, nesolená potrava - semienka slnečnice, vločky, vlašské, lieskové a iné orechy, ľanové semienka a pod. Vhodné je doplnenie o prekrojené jablko. Krmidlo musí byť zabezpečené proti vetru a dažďu (snehu), aby sa krmivo nenamočilo a nezačalo plesnivieť. Krmivo pridávame pravidelne. Zvieratá si totiž vytvoria návyk a na potravu sa spoliehajú. Preto je veľmi vhodné komunitné kŕmenie, kedy krmidlo dopĺňa viac ľudí.

6. Bezpečné venčenie

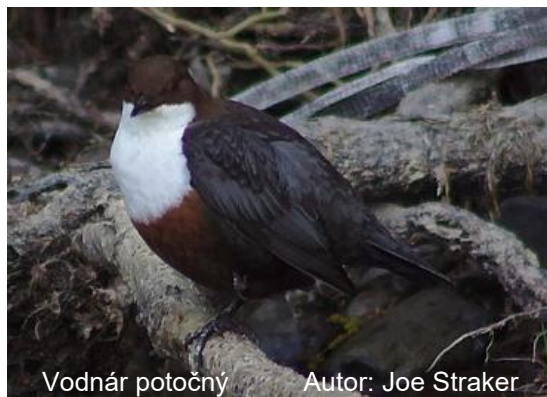
Počas hniezdnej sezóny, kedy vtáčí rodičia celý deň zháňajú potravu mláďatám, ale aj v čase, kedy sa vtáčatá učia lietať a osamostatňujú sa, je veľmi dôležité mať svojich domácich miláčikov pri venčení pod kontrolou. Mačka aj pes sú dostatočne šikovní na to, aby mladého neskúseného vtáčika či iné mláďa ulovili. Preto skúsme skĺbiť rekreáciu nás a našich miláčikov so životom voľne žijúcich živočíchov a budme ku nim ohľaduplní.

7. Spoznávanie a dohľad

Pozorujme život pri potoku a zaznamenávajme druhy aj zmeny v toku. Môžete využiť prírodovedné aplikácie iNaturalist, PlantNet a mnohé ďalšie, ktoré pomôžu pri určení druhov. Mnohé sú prepojené na vedecké inštitúcie a poskytujú im informácie o hodnote a kvalite biotopu. Je to možnosť zapojiť sa do občianskej vedy. Takýto pravidelný prieskum je skvelým koníčkom a zároveň výbornou ochranou biodiverzity vodného toku. Pomôžte pri mapovaní bariér na tokoch a zaznačte ich do medzinárodnej databázy Amber (<https://amber.international/european-barrier-atlas/>). Ak život pri potoku pozorujeme pravidelne, všimneme si aj drobné negatívne zmeny, ktoré môžu predznamenávať blížiacu sa hrozbu a predísť im. Alebo sprostredkovať príjemné zážitky a získané informácie svojim susedom a tým znížiť ich obavy z neznámych druhov a zvýšiť ich povedomie o hodnote vodného toku a jeho okolia.

Budovanie a údržba búdok pre vodnára a trasochvosty

Vodnár potočný a trasochvost horský sú typickými vtáčimi obyvateľmi potokov a riek Banskej Bystrice a okolia. Žijú aj v meste všade tam, kde majú vhodné podmienky. Základnými predpokladmi pre ich prežitie je dostatok potravy a vody, možnosť úkrytu a vhodné miesto na vychovávanie mláďat. Zachovanie a podpora týchto vtáčích druhov znamená zároveň podporu čistých vodných tokov a druhov, ktoré sú s nimi prepojené (slúžia im ako potrava, vytvárajú úkryt či miesto na hniezdenie). Prostredie v čistých tokoch podporuje aj druhy, ktoré potrebujú pre život podobné podmienky, napr. kačica divá.

Vodnár potočný Autor: Joe Straker

Trasochvost horský Autor: Nicole Klesy

Ak sú tieto vodné vtáky vaše obľúbené a záleží vám na tom, aby vo vašom okolí žili, viac o možnostiach ich podpory sa dočítate v metodической príručke *Podpora biodiverzity mestských vodných tokov prostredníctvom jednoduchých opatrení dostupných pre všetkých obyvateľov*.

Ak chcete pre vodnára potočného a trasochvosty horské postaviť vtáčiu búdku, dodržte tento postup:

1. vyrobte búdku podľa vhodného postupu a natrite ju ochranným náterom
2. umiestnite ju k vodnému toku
3. minimálne raz za rok búdku skontrolujte
4. ak je búdku poškodená, opravte ju alebo zveste, aby bola bezpečná pre vtáky aj pre ľudí

Polobúdka pre vodné vtáky: vodnáre potočné a trasochvosty horské

Búdku vyrábame z drevenej dosky hrubej minimálne 2,5 cm. Spájame skrutkami.

Strecha musí prekryvať minimálne celú búdku, prípadne môže na bokoch a do predu aj trochu presahovať.

výška búdky je 15 cm

otvor tvorí 1/2 prednej steny

Zdroj: www.bat-man.sk

rozmer dna je min. 12 x 13 cm,
musí byť zapustené medzi steny

Na búdku umiestňovanú na strom dajte krytinu a natrite ju ekologickým ochranným náterom. Do dna vyvítajte 2 malé otvory na odtok dažďovej vody. Ak búdku umiestňujete pod most, krytina ani náter potrebný nie je.

Umiestňovanie búdky:

Pod most: Umiestňujeme ju na bočnú stenu mosta alebo o strop tak, aby nemali ku búdke ľahký prístup mačky a iní predátori. Prilepíme ju lepidlom mamut, aby sme nezasahovali do stavebnej konštrukcie mosta.

Na strom: Búdku vešiame na konár poplastovaným drôtom. Uchytenie kontrolujeme každý rok a drôt predlžujeme tak, aby nebránil rastu stromu a drôt nespôsoboval jeho škrtenie.

Kontrola a údržba:

Priebežne kontrolujte, či búdku vtáky obsadia. Ak o ňu nejavia záujem ani po 2 rokoch, presuňte ju na iné miesto. Dohliadajte aj o bezpečnosť búdky a ak je poškodená opravte ju, alebo odstráňte, aby bola bezpečná pre vtáky aj pre ľudí.